

КОНЦЕПТ „ЛЮБОВ” ТА ЙОГО МОВНА РЕАЛІЗАЦІЯ У КАЗЦІ „АМУР ТА ПСІХЕЯ” (APULEIUS „METAMORPHOSES” IV, 28 – VI,24)

Розглянуто мовну репрезентацію концепту „любов” на матеріалі казки „Амур та Псіхея” з роману Апулея „Метаморфози”. Встановлено, що згаданий концепт складний за своєю природою, охоплює ряд мікроконцептів. Визначено лексеми, за допомогою яких реалізується згаданий концепт.

Ключові слова: Апулей, любов, концепт, лексема.

Когнітивна лінгвістика як один із провідних напрямків у мовознавстві, що досліджує нові аспекти мислення і пізнання, стала активно розвиватися з 80-х рр. ХХ ст. Найважливішим об'єктом когнітивної лінгвістики вчені справедливо вважають концепт, який у науці про мову не має однозначного тлумачення. Однією з актуальних на сьогоднішній день залишається проблема вивчення концептів. Поняття концепт укорінилося в східноєвропейській лінгвістиці з кінця 80-х років ХХ ст. головною завдяки працям Ю.Степанова [7, с. 603-612].

Як показує проведений аналіз наукової літератури, станом на сьогодні запропоновано сім аспектів інтерпретації концепту: *логіко-філософський* (Ч. Пірс, Г. Фреге), *власне філософський* (Ж. Дельоз), *лінгвістичний* (В. Гак, О. Тараненко), *лінгвокультурологічний* (Н.Воркачев, А. Вежбицька), *когнітивний* (О. Кубрякова, М. Полужин, З. Попова, І. Стернін), *психолінгвістичний* (О. Селіванова, І. Штерн) та *літературно-культурологічний* (Л. Крузберг, Л. Іванова, О. Кагановська, М. Рибаків). О. Селіванова розглядала концепт як „інформаційну структуру свідомості, організовану одиницю пам'яті, яка містить сукупність знань про об'єкт пізнання, вербальних і невербальних, набутих шляхом взаємодії п'яти психічних функцій свідомості й позасвідомого” [6, с. 48]. В. Карасик виділяє „культурні концепти” – багатовимірні сутнісні утворення, в яких вирізняються цінності, образна і поняттєва сторони [1, с. 17].

Зацікавленість лінгвістів феноменом кохання можна пояснити тим, що етнічно-культурне відображення емоцій у мові, співвідношення універсального та етно-специфічного в уявленнях про почуття належать до популярних, але не повністю висвітлених питань у лінгвістиці. У сучасній концептології та лінгвокультурології велика увага приділяється концептам емоційного та етичного характеру (Н.Д.Арутюнова, А.Вежбицька, С.Г.Воркачов, В.З.Дем'янков, Н.В.Дорофєєва, О.П.Єрмакова, В.І.Карасик, О.А.Корнілов,

Н.А.Красавський, В.С.Морозова, Л.Г.Панова та ін.), оскільки особливості вербальної репрезентації емоційного досвіду мають безпосереднє відношення до менталітету етносу.

Концепт „*кохання*” є цікавим об'єктом саме лінгвістичного дослідження ще і тому, що культура кохання в європейському лінгво-культурному ареалі є передусім культурою вербальною, тісно пов'язаною із словесним (літературним та повсякденним) вираженням. У мовленні про кохання діє закон мовленнєвого посилення емоції: констатація емоції посилює саму емоцію, а іноді навіть створює її. Оскільки кохання є вторинним по відношенню до інстинктивних емоцій, *окультуреним* почуттям, саме мовна репрезентація кохання, культурно детерміновані засоби його вербального вираження є основними експлікатурами уявлень, що сформувались у даній культурі щодо цього почуття [5, с. 3].

Актуальність теми дослідження зумовлена зростаючим інтересом до когнітивної лінгвістики та мовної картини світу. В існуючих дослідженнях розглядається концепт „любов”, але аналіз здійснюється здебільшого на матеріалі сучасних мов. Що стосується концептосфери роману Апулея „Метаморфози”, то вона не була об'єктом лінгвістичного дослідження.

Кохання в Апулея є переважно пристрасною, нестримною та жорстокою [13, с. 23]. Кохання має багато імен. В греко-римській традиції воно іменується Купідон, Амур, Ерос та ін. Для римлян була характерна персоніфікація абстрактних понять і явищ. Таке явище ми зустрічаємо в казці про „Амура та Псіхею”, наприклад, „*Amor*” – „Амур” та „*amor*” – „кохання”, „*Cupido*” – „Купідон” та „*cupido*” – „пристрассть”; „*Venus*” – „Венера” та „*venus*” – „любов”: *Sic ignara Psyche sponte in Amoris incidit amorem* [V; 23] – *так не знаючи, Псіхея запалала любовною жагою до Амура; miseremini et Amoris uxori puellae lepidae* [VI;10] – *зжальтесь над дружиною Амура, чарівною дівчиною.*

Лексема „*amor*” – „любов”, „пристрассть” [3, с. 54] у тексті має декілька значень, а саме:

1. „*любов*”, „*кохання*”: *Nem audax et temeraria lucerna amoris vile ministerium, ipsum ignis totius deum aduris* [V; 23] – *Ой леле! Лампа, нахабна і нерозсудна, нікчемна помічниця кохання, обпекла бога, який є володарем всілякого вогню; amplexus Psychen semper suis amoribus perfruatur* [VI; 23] – *нехай обіймаючи Псіхею завжди насолоджується своїм коханням;*

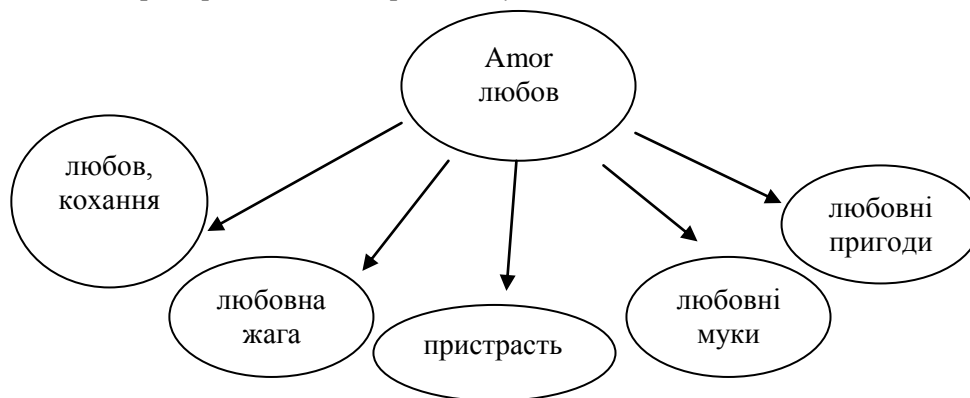
2. „**любовна жага**”: Sic ignara Psyche sponte in Amoris incidit **amore**m [V; 23] – *так не знаючи, Псіхея запалала любовною жагою до бога кохання*;

3. „**пристрасть**”: nec sordidis **amoribus** inimicam meam cruciaries [V; 29] – *і щоб мучити (покарати) ганебною пристрасстю мою неприємельку*;

4. „**любовні муки**”: et ipsis marcentibus oculis tuis **amore** minio laboras [V;25] – *і заплакані очі вказують на твої нестерпні любовні муки*;

5. „**любовні пригоди**” – **amores** revinces [V; 31] – *заважаєш в любовних пригодах*.

Згадані значення відображені у нижче поданій схемі:

Близькою, але не тотожною за значенням до „**amor**” є лексема „**cupido**” – „**пристрасть**”:

Tunc magis magisque **cupidine** fraglans Cupidinis [V; 23] – *так все сильніше і сильніше племніє її пристрассть до Купідона*. У деяких випадках лексема „**amor**” вживається синонімічно до „**cupido**”: nec sordidis **amoribus** inimicam meam cruciaries [V; 29] – *і щоб мучити (покарати) ганебною пристрасстю мою неприємельку*;

Персоніфіковано згадана лексема позначає інший бік бога кохання – Купідона (**Cupido**): Interea **Cupido** amore nimio peresus [VI; 22] – *у той час Купідон, якого мучила непереборна любовна жага*; nec ipsi **Cupidini** compare [V; 6] – *і не прирівнюю тебе до самого Купідона*

В аналізованому творі зустрічаємо також лексему „**venus**”, яку словники тлумачать як „любов”, „краса” [4, с. 812]. В Апулея „**venus**” зустрічається у таких значеннях:

1. „**любов, кохання**”: vel clandestinae **venere**ris faetidi periculosique concubitus et venenati serpentis amplexus delectant [V; 18] – *або тобі подобається таємне кохання в страхітливих та небезпечних обіймах отруйного змія*;

2. „**любоці**” – ac per hoc rarissimo **venere**m meam recolente sustineo [V; 10] – *через це він дуже рідко вдається зі мною до любоців*.

Персоніфіковано лексема „**Venus**” позначає богиню кохання Венеру: accepturus ab ipsa **Venere** septem savia suavia [VI; 8] – *від самої Венери одержить сім солодких поцілунків*.

Серед проаналізованих лексем ключовим словом є „**amor**”. Ця лексема вживається у значенні „любов”, а також синонімічно до лексем „**cupido**” – „**пристрасть**” та „**venus**” – „**кохання**”.

З-поміж дієслів на позначення внутрішнього стану кохання у тексті фіксуємо синонімічний

ряд – „**amo**” (кохати) та „**diligo**” (любити). Кожне дієслово відрізняється від іншого відтінком значення. Дієслово „**amo**” означає „палко кохати”, а дієслово „**diligo**” – „цінувати, поважати, любити”, тобто кохання, пов’язане з повагою.

Псіхея звертається до Амура: – **Amo** enim et efflictim te, quicumque es, **diligo** aequae ut meum spiritum... [V; 7] – *я палко кохаю тебе, хто б ти не був, люблю так, як мою душу*.

Сестри змальовують чоловіка Псіхеї як страшну потвору, тому вона повинна вбити це страховисько, але Псіхея вагається, тому що – in eodem corpore odit bestiam, **diligit** maritum [V; 21] – *в одному і тому ж тілі ненавидить звіра і любить чоловіка*.

Тілесний вияв кохання, зовнішнє втілення почуттів і емоцій характеризують іменникові, прикметникові лексеми: „**osculum**” – „**поцілунок**”, „**suavium (savium)**” – „**поцілунок**”, „**amplexus**” – „**обійми**”, „**manus**” – „**обійми**”, „**cupitus**” – „**милий**”. На позначення „поцілунку” в тексті зустрічаємо дві лексеми „**osculum**” та „**savium**”. Іменник „**osculum**” вжито 3 рази і „**savium**” – теж тричі. Iam mutuis amplexibus et festinantibus **saviis** sese perfruuntur [V; 7] – *вже обіймаються і втішаються поцілунками (сестри)*; чи ac petulantibus **saviis** festinanter ingestis [V; 23] – *покванно почала засипати поцілунками*; colluvie prorsus ex **osculis** et manibus infelicissimae coniugis [V; 23] – *вирвавшись із обіймів і поцілунків нещасної дружини*.

Поцілунок також зображений як нагорода: accepturus ab ipsa Venere septem **savia** suavia [VI; 8] – *той, хто вкаже місце перебування Псіхеї, від самої Венери отримає сім солодких поцілунків*. Тут маємо „**savia suavia**” – *солодкі поцілунки*. Письменник вживає також означення „**рясні**”

(поцілунки) – *imprimens oscula suasoria* [V; 6] – *осипаючи його рясними поцілунками*.

Перше значення іменника „*nexus*” – „зв’язок”: *quoniam nos originis nexus* [V; 20] – *тому що ми зв’язані родом* (кровна спорідненість), але у тексті він набуває значення „*обійми*”: *utquam digredietur a tuo nexu Cupido* [VI; 23] – *нехай ніколи Купідон не розстається з твоїми обіймами*. У цьому значенні автор вживає „*nexus*” лише раз. У значенні „*обійми*” зустрічається й лексема „*manus*” – „*рука*”: *colluvie prorsus ex osculis et manibus infelicissimae coniugis* [V; 23].

У аналізованій казці зустрічаємо два дієслова зі значенням „*цілувати*” – „*consavio*” та „*basio*”: *Tunc Iuppiter prehensa Cupidinis buccula manueque ad os suum relata consaviat* [VI; 22] – *тоді Юпітер, схопивши рукою за його (Купідона) щічку, пригинає до своїх уст, цілує*; коли Псіхея відкриває тайну свого чоловіка і бачить перед собою Купідона: *sive quod tale corpus contingere et quasi basiare et ipsa gestiebat* [V; 23] – *навіть сама хотіла торкнутися і поцілувати таке чарівне тіло*.

До тілесних виявів кохання належить дієслово „*обіймати*” – „*amplector*”, яке зустрічається у тексті 10 разів: *amplexus Psychen semper suis amoribus perfruatur* [VI; 23] – *нехай, обіймаючи Псіхею, завжди насолоджується своїм коханням*. 6 разів зустрічаємо лексему „*complexor*”: *Pan deus rusticus sedebat complexus Echo montanam deam* [V; 25] – *сидів сільський бог Пан, обіймаючи гірську богиню Ехо*. Це дієслово зустрічаємо не лише у значенні „*обіймати*”, й „*міцно тримати*”: *et protinus adrepta complexaque festinat* [VI; 15] – *і негайно схоплює і, міцно тримаючи, відлітає (орел)*, та „*пригортати*”, а саме „*пригортати до грудей*” – „*gremio suo complexus*”: *Accumbebat summum torum maritus Psychen gremio suo complexus*. [VI; 24] – *почесне місце зайняв молодий, пригортаючи до грудей Псіхею*.

У тексті також зафіксовано дієслова, які мають безпосередню еротичну семантику з певною вказівкою на вияв кохання: „*perfruo*” – „*насолоджуватися коханням*”: *amplexus Psychen semper suis amoribus perfruatur* [VI; 23] – *нехай, обіймаючи Псіхею, завжди насолоджується своїм коханням*; „*convenio*” – „*віддаватися*”: *in voluptatem veneriam convenire* [V; 27] – *віддаються любовним утіхам*; „*flagro*” – „*плогменіти*”: *Tunc magis magisque cupidine fragrans Cupidinis* [V; 23] – *так все сильніше і сильніше плогменіє її пристрасть до Купідона*. Дієслово „*teneo*”, що означає „*тримати*”, в романі Апулея вживається у значенні „*запалати*”: *virgo ista amore fragrantissimo teneatur hominis extremi* [IV; 31] – *нехай ця дівчина запалає коханням до найбільшого чоловіка, такими словами розгнівана*

Венера просить свого сина Купідона покарати Псіхею.

Здійснений аналіз дозволяє констатувати, що концепт „*любов*” складний за своєю структурою. Його ядром є любов як почуття, а периферійно – духовні та тілесні прояви. На лексичному рівні ці мікроконцепти реалізуються переважно іменниками та дієсловами.

Література

1. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / Карасик В.И. – Вологоград : Перемена, 2002. – 477 с.
2. Кузьма Ю.М. Міфічно-казкові елементи в оповіданні Апулея про Амура та Псіхею / Ю. М. Кузьма // Питання класичної філології. – Львів : Вид-во Львівського ун-ту, 1959. – Вип.1. – С. 40–51.
3. Латинско-русский словарь: около 200 000 слов и словосочетаний / за ред. Дворецкого И.Х. – 7-е изд., стереотип. – М. : Рус. яз., 2002. – 846 с.
4. Макар І.С. Лексична ідіосистема роману Лонга „*Дафніс і Хлоя*” : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.14 „*Класичні мови. Окремі індоєвропейські мови*” / І. С. Макар. – Львів, 2010. – 20 с.
5. Огаркова Г.А. Вербалізація концепту КОХАННЯ в сучасній англійській мові: когнітивний та дискурсивний аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 „*Германські мови*” / Г. А. Огаркова. – Київ, 2005. – 24 с.
6. Селіванова О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / О. Селіванова. – Полтава : Довкілля – К, 2006. – 352 с.
7. Степанов Ю.С. Костанты. Словарь русской культуры. Опыт исследования / Ю.С. Степанов. – М. : Школа „ЯРК”, 1997. – 824 с.
8. Edwards M. J. The tale of Cupid and Psyche / M.J. Edwards // Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik. – 1992. – № 94. – P. 77–94.
9. How to talk like a Donkey [Electronic resource]: Neo-Platonic ideas of necessity and chance in Apuleius's The Golden Ass / Bennett Gilbert, 2010. – Access mode : www.porlockspensum.com.
10. Latin fiction / [edited: Heinz Hoffman]. – London : Routledge 11 New Fetter Lane, 2005. – 256 p.
11. Mcgar Z. Viewers and viewed in Apuleius Metamorphoses / Zachary Mcgar. – Athens, 2008. – 79 p.
12. Margaret F. Dozier. Cupid and Psyche [Electronic resource] / F. Margaret // The evolution of love. – Access mode : <http://www.jungdallas.org/CUPIDANDPSYCHE-ed.pdf>.
13. Walińska M. Slodki i okrytny. Wizerunek Kupidyna w literaturze Staropolskiej / Marzena Walińska

- ka . – Katowice : Gnome, 2008. – 67 s.
14. Metamorfozy albo złoty osioł. Apologia czyli w obronie własnej, księga o magii / Apulejusz, przekł. Edwin Jędrkiewicz, Jan Sękowski, rzecz o Apulejuszu napisał Jan Parandowski ; przyp. oprac. Jerzy Ciechanowicz. – Warszawa : Prószyński i S-ka, 1925.
 15. Niall W. Slater Passion and petrification: The gaze in Apuleius / W. Niall // Classical Philology. – 1998. – № 93. – P. 18–48.
 16. Oxford Latin Dictionary / editor P. G. V. Glare. – Oxford : Oxford University press, 1968. – 2150 p.
 17. Sarolta A. Takács. Initiations and mysteries in Apuleius' METAMORPHOSES / Takács. A. Sarolta // Electronic Antiquity. – Rutgers University. – Access mode : <http://www.scribd.com/doc/38041145/INITIATIONS-AND-MYSTRIES-IN-APULEIUS'-METAMORPHOSES-by-Sarolta-A-Takacs>
 18. The Open Court: Eros and Psyche, retold after Apuleius / editor: Dr. Paul Carus // Monthly magazine. – 1900. – № 3. – Vol. 14. – P. 129–158.
 19. Van Denburgh T. E. *Pressule: The Egyptian Ass* / T.E. Van Denburg. – Wesleyan University, 2009. – 77 p.

This article deals with the linguistic representation of concept “love” in the tale “Cupid and Psyche” from Apuleius’ novel “Metamorphoses”. It is established that the mentioned above concept is complicated in its nature, covering a number of microconcepts. The lexemes with the help of which the mentioned concept is realized is also under consideration.

Key words: Apuleius, love, concept, lexeme.

Рассматривается речевая репрезентация концепта „любовь” на материале сказки „Амур и Психея” из романа Апулея „Метаморфозы”. Установлено, что упомянутый концепт является сложным по своей природе, охватывая ряд микроконцептов. Определены лексемы, с помощью которых реализуется упомянутый концепт.

Ключевые слова: Апулей, любовь, концепт, лексема.